

Dušan Spasojević¹
Lana Avakumović

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

https://doi.org/10.18485/fpn_pz.2024.26.2

UDK 327:355.4(324:497.11)

Uticaj rata u Ukrajini na osnovne linije političkih podela u Srbiji

Rat u Ukrajini u izbornim kampanjama 2022. i 2023.

Sažetak

U ovom tekstu razmatramo uticaj rata u Ukrajini na partijski sistem Srbije, primarno posmatran kroz osnovne linije političkih podela i tokom dva izborna ciklusa 2022. i 2023. godine. Oslanjajući se na Digan Krausov (2007) koncept tematskih podela (issue divide), analiziramo kako su se tokom rata menjale ključne teme na političkoj sceni Srbije, te da li su se menjale pozicije političkih aktera i njihova argumentacija. Ispostavlja se da, uprkos velikom značaju teme za spoljno-politički položaj Srbije, ruska invazija nije značajnije promenila pozicije stranaka, po čemu se Srbija izdvaja od većine evropskih država. Nalazi pokazuju da je ova tema dodatno osnažila već postojeće identitetske linije podela. Takođe, za razliku od socijalista i stranaka krajnje desnice koje su se bavile ratom u Ukrajini kao i tokom izbornog ciklusa 2022, većina stranaka je u izornoj kampanji 2023. pokušavala da umanjí značaj rata u Ukrajini, što objašnjavamo ideološkim i taktičkim razlozima.

Ključne reči

rat u Ukrajini, Rusija, tematske podele, sankcije, izbori, Srbija.

[1] dusan.spasojevic@fpn.bg.ac.rs
<https://orcid.org/0000-0003-0661-4364> ; <https://orcid.org/0009-0002-6288-2638>

Invazija Rusije na Ukrajinu koja je započela u februaru 2022. u značajnoj meri je izmenila međunarodni kontekst zaoštravajući odnose između Rusije i zemalja Zapada, predstavljajući najteži od svih izazova sa kojima se suočila Evropska Unija u svojoj istoriji (Poletti, 2023). Nasuprot temeljnoj promeni spoljne politike, invazija je uticala i na osnovne linije političkih podela, kako na nivou Evropske unije tako i unutar pojedinačnih zemalja.

U ovom tekstu razmatramo uticaj rata u Ukrajini pozicije stranaka u Srbiji oslanjajući se na Digan Krausov (Deegan Krause, 2006) koncept tematskih podela (*issue divide*), za koje on kaže da se povremeno pojavljuju i određuju nekoliko izbornih ciklusa, ali se ne pretvaraju u trajne linije podela jer nemaju strukturnu (socio-demografsku) osnovu, već samo artikulaciju na organizacionom (političke partije) i vrednosnom (ideološke i programske pozicije) nivou. Zbog toga se ovaj koncept čini adekvatnijim od klasične teorije socijalnih rascepa; sa druge strane, odsustvo strukturnog elementa i potencijalna kratkotrajnost tematskih podela ne oduzimaju na značaju u odnosu na političke procese.

Stav o ratu u Ukrajini i nizu vezanih pitanja (klasifikacija sukoba, uvođenje sankcija Rusiji, pružanje materijalne i vojne pomoći Ukrajini, itd) se može posmatrati i kao skup novih pitanja (jer oni to jesu), ali i u odnosu na postojeće linije podela i strukturu socijalnih rascepa. Naime, možemo tvrditi da se stav o ratu u Ukrajini ne zauzima nezavisno od čitavog niza prethodno postojećih stavova stranaka i birača, pre svega onih koji se tiču spoljno-političkih afilijacija, stavova o NATO-u i Rusiji, kao i načinima razrešavanja ovakvih konflikata. Sa druge strane, rat u Ukrajini je dodao novu dimenziju postojećim linijama podela i izmenio pozicije stranaka, naročito u evropskim okvirima.

Ako navedeni problem posmatramo na nivou Evropske unije, formiranje zajedničkog stava o ratu je predstavljao veliki test za EU, imajući u vidu da je pravljenje konsenzusa na evropskom nivou dosta komplikovan proces i u manje osetljivim pitanjima. Takođe, same Unija se nalazi

u dosta izazovnom političkom periodu nakon „savršene oluje”, odnosno niza kriza (ekonomske (2008), migrantske (2015 -) i krize izazvane terorističkim napadima u zemljama Zapadne Evrope, te Bregzita) koje su uzdrmale ionako fragilno evropsko zajedništvo. Sve ove krize podstakle su pojavu i rast čitavog niza desnih populističkih partija, od kojih su posebnog uspeha imale stranke krajnje ili radikalne desnice. Za razliku od prethodnih populističkih talasa (npr. s kraja devedesetih godina 20. veka), ovoga puta su stranke desnog populističkog bloka postale deo političkog *mainstream*-a, institucionalizovan deo partijskih sistema i relativno prihvatljiv koalicioni partner (Albertazzi i McDonnell, 2008: 10-11). Drugim rečima, niz kriza je omogućio populistima da prerastu iz protestnih partija u partije koje su sastavni deo partijskih sistema.

Posebno važan aspekt u analizi rasta desnih populista je činjenica da su delovi ove partijske familije imali dugoročne veze sa Rusijom, a naročito sa režimom Vladimira Putina (Invalidi and Zankina, 2023: 19), pronalazeći zajedničke tačke u čitavom nizu pitanja od otpora evropskim integracijama, preko nativističkih i protekcionističkih (npr. *welfare chauvinism*) politika, do protivljenja nekim liberalnim vrednostima i zagovaranju određenih iliberalnih politika. Početak kopnene ofanzive je sve ove stranke stavio u dosta nezgodan položaj, naročito nakon formiranja prilično iznenađujućeg jedinstvenog javnog mnjenja na Zapadu o ratu u Ukrajini (Poletti, 2023; Stolle, 2023), za razliku od podeljenih i nejasnih reakcija nakon aneksije Krima 2014. godine.

Istini za volju, kako sugerise Tagart (Taggart, 2019), deo populističkih partija je već postepeno umanjio intenzitet nekih od svojih ideoloških pozicija, pre svega one koje se protive evropskim integracijama, uočavajući u EU institucijama mehanizme kojima mogu ostvariti svoje stavove. Po tome se reakcija populističkih stranaka ne razlikuje od načina promene pozicija većine drugih stranaka pre i nakon evropskih integracija (Marks i Wilson, 2000), odnosno činjenice da stranke na vlasti postaju svesne da mogu da koriste evropske mehanizme da ostvare svoju agendu. Verovatno najsvežiji primer ovakvog ponašanja predstavlja italijanska premijerka Đorđa Meloni čiji je opozicioni nastup zabrinjavao evropske zvaničnike, dok je nakon dolaska na vlast postala deo jedinstvenog evropskog bloka (Bruno i Fazio, 2024: 276).

U sličnom kontekstu posmatramo i stranke u Srbiji – značajan broj stranaka, počev od opozicione krajnje desnice, preko stranaka vlasti u Srbiji izražava pozitivan stav o Rusiji i koristi podršku Rusije kao svoju prednost. Nekada se o Rusiji govori kao spoljnom partneru u rangu sa SAD ili EU (tzv. četiri stuba spoljne politike), a nekada se Rusija predstavlja kao alternativa zemljama zapada i evropskim integracijama. Rusija je od velikog značaja za sve post-petoooktobarske vlade, pre svega zbog energetskeg pitanja i podrške spoljnoj politici Srbije u vezi sa Kosovom. Dodatni element u ovom razmatranju predstavlja i potencijalna promena odnosa prema Srbiji i Zapadnom Balkanu od strane EU (nakon početka rata u Ukrajini) u smislu otvaranja prostora za ubrzavanje evropskih in-

tegracija, čime se pokušava ojačati uticaj EU i regionu što podseća na slične mere koje su donošene kao reakcija na rat u Jugoslaviji (Anghel i Džankić, 2023: 487).

Imajući sve ovo u vidu, za analizu koristimo Štole (Dietlind Stolle, 2023) koja govori o četiri specifične dimenzije uticaja rata na partijske sisteme i javno mnjenje država – prve dve su relativno univerzalne i tiču se (1) blizine zemalja ratu (što je zemlja geografski bliža, tema je važnija) i (2) vrste pomoći za Ukrajinu (pomoć civilima i izbeglicama je manje sporna od, na primer, slanja naoružanja), dok preostale dve dimenzije zahtevaju detaljniju prezentaciju, a i značajnije su za naše razmatranje stanje u Srbiji. Treća dimenzija se tiče (3) ekonomske, političke i kulturne veze sa Rusijom pre rata, i u značajnoj meri objašnjava razlike između evropskih država. Sa jedne strane, značaj ruskih energenata varira između zemalja, pa su i posledice sankcija asimetrične – što je veća zavisnost od ruskog gasa (kao npr. u Italiji i Nemačkoj), viši su i troškovi uvođenja sankcija (Celi *et al.*, 2022: 144). Drugi element su socijalne i kulturološke veze sa Rusijom, koje su značajnije kod istočno-evropskih zemalja i variraju od ukorenjenog animoziteta (npr. Poljska i baltičke zemlje), preko društava koji imaju podeljene stavove (Rumunija i Bugarska) do zemalja sa izraženim proruskim stavom (Srbija, Belorusija). Konačno, poslednja dimenzija se tiče (4) ideoloških pozicija stranaka i toga da li je reč o strankama vlasti i opozicije. Istorijski gledano, stranke levice su imale snažnije veze sa Sovjetskim savezom i Rusijom, kao i kritičan pristup vojnim savezima poput NATO-a. Ovo se, prema Štole, posebno odnosi na nove leve partije (Movimento 5 Stelle, Die Linke), dok su stare socijaldemokratske stranke iz ključnih zemalja (Nemačka, Francuska, UK) bile na većoj distanci. Takođe, javlja se čitav niz stranaka desnice koji razvijaju odnose sa Putinovom Rusijom. Konačno, stranke vlasti su pod većim međunarodnim pritiskom od stranaka opozicije koje sebi mogu da dozvole veću slobodu, što se možda najlakše primećuje u spomenutom slučaju Fratelli d'Italia.

U nastavku rada najpre objašnjavamo kontekst koji je prethodio izborima 2022, sa fokusom na tok rata u Ukrajini koji je komplikovao spoljnopolitičku poziciju Srbije. Nakon pregleda stavova stranaka o ratu i povezanim pitanjima tokom ovog izbornog ciklusa, analiziramo kampanje pojedinačnih izbornih lista tokom izbora 2023. i njihovo određivanje u odnosu na pitanja sankcija, odnosa sa Rusijom i sličnih identitetskih tema. Analizu izborne kampanje 2023. sprovodimo na osnovu baze tekstova koja obuhvata onlajn izveštavanje o kampanji za parlamentarne i lokalne izbore 2023. godine². Kroz obe analize pokazujemo da je

[2] Istraživanje teme Kosova i Metohije u izbornoj kampanji 2023. rađeno je kroz praćenje izborne kampanje na internet stranicama medija Blic, Kurir, Danas, Nova, N1, RTS, Euronews u periodu između 27. novembra i 17. Decembra 2023. godine. Podatke su prikupljali studenti OAS Politikologije na predmetu Partije i partijski sistemi u školskoj 2022/2023. Ovim putem im upućujem zahvalnost na temeljno prikupljenim podacima.

tema rata u Ukrajini dodatno ojačala postojeće socijalne rasepe, ali i da je njen značaj vremenom opadao usled burnih političkih događaja na unutrašnjem planu. Konačno, zaključujemo da se, za razliku od brojnih evropskih stranaka, partije u Srbiji nisu pomerile sa postojećih ideoloških i spoljnopolitičkih pozicija.

Politički i tematski kontekst izbora 2022. i 2023.

Spoljnopolitičke teme su uvek bile visoko na političkoj agendi Srbije, pre svega kroz ključna pitanja poput evropskih integracija ili budućeg statusa Kosova. Odnos prema Ruskoj Federaciji je vremenom dobijao na značaju, kako kroz orijentisanje određenih stranaka prema istoku u pokušaju da ponude alternativu evropskom putu, tako i kroz oslanjanje vladajućih većina na podršku Rusije u sprečavanju članstva Kosova u UN (Spasojević i Stojiljković, 2020). Politika balansiranja između istoka i zapada dodatno je zakomplikovana tokom vlasti SNS, a naročito nakon predsedničkih izbora 2017. godine, kada pozicije vladajućih stranaka o ključnim pitanjima postaju sve zamagljenije (Bakker *et al.*, 2020).

Početak rata u Ukrajini označio je ulazak u novu fazu odnosa, jer je otežao politiku balansiranja. Srbija se našla pod pritiskom da se jasnije opredeli između dve strane, kroz simboličke i suštinske politike. Postavila su se brojna pitanja, počev od uvođenja sankcija Rusiji, preko uvoza energenata iz Rusije, do izvoza proizvoda namenske industrije. Poseban problem je proizilazio iz činjenice da ni Rusija ni Ukrajina nisu priznale nezavisnost Kosova, te da su obe države i oba naroda bili percipirani kao bliski i prijateljski. Takođe, podrška koju je Rusija pružala ukrajinskim regionima je u suprotnosti sa pružanjem podrške teritorijalnom integritetu Srbije, što je na neki način potvrdio i Putin govoreći da je Zapad otvorio pandorinu kutiju u slučaju Kosova.

Kako je ruska invazija započeta u februaru, a izbori su se održavali u aprilu, prostor za reagovanje je bio zaista sužen. SNS je, delimično kroz kampanju, a delimično kroz vladine odluke zauzeo balansirajuću opciju, nastavljajući time svoju uobičajenu poziciju. Tako je Srbija već u martu glasala za Rezoluciju UN kojom se poziva Rusija da odmah prestane sa upotrebom sile i povuče vojne snage sa teritorije Ukrajine, ali je istovremeno vlada odbila da uvede sankcije Rusiji pravdajući to energetsom zavisnošću i drugim interesima. Istini za volju, brojne evropske vlade su na sličan način balansirale. SNS je izbornu kampanju 2022. iskoristio da pošalje poruku o stabilnosti i brizi za građane, ali i da podigne strah od opasnosti i anksioznost (Jović, Jakšić i Krstić, 2022), čime se ponavljao narativ iz vremena pandemije (Čolić, 2022: 84). Sa druge strane, ni proevropske stranke nisu inicijalno imale jasan stav – SSP se načelno protivio sankcijama „jer pogađaju narod, a ne režim“, dok su druge stranke iz ovog bloka (PSG, ZLF, DS) bile nešto kritičnije, a naročito kako se konflikt razvijao a kampanja primicala kraju; stavovi ovih stranaka su se dodatno

zaoštrili nakon kampanje, pa deluje da je deo aktera bežao od osetljivih pitanja kako ne bi otudio potencijalne birače.

Stranke desnice su rat u Ukrajini označile kao proksi rat Zapada protiv Rusije, govoreći da Srbija ne treba da se svrstava, niti da uvodi sankcije. DSS je zagovarao poštovanje teritorijalnog integriteta Ukrajine i nepriznavanje dva oцепljena regiona, dok su stranke populističke i krajnje desnice u kontekstu anti-EU stavova odbijale mogućnost uvođenja sankcija i harmonizacije spoljne politike sa EU. Pomalo iznenađujuće, najradikalniji stav imali su socijalisti koji su bili snažno protiv sankcija, postavljajući pitanje zašto se Zapad nije interesovao za srpske civile 1999. godine kao što se sada brine za ukrajinske; iz pozicije ministra spoljnih poslova, Dačić je smatrao da Srbija neće postati članica EU u bliskoj budućnosti i da zbog toga ne treba da harmonizuje spoljnu politiku (Spasojević, 2023: 271). Pozicija socijalista dodatno je istaknuta nakon izbora i njihovog solidnog rezultata, koje je deo stručne javnosti (a čak i Aleksandar Vučić) povezao sa jasnim i odlučnim stavom prema ratu, nasuprot nešto umerenijih naprednjaka.

Rat, sankcije i druga identitetska pitanja u izbornoj kampanji 2023.

Za razliku od izborne kampanje 2022, koja je umnogome izmenjena ruskom invazijom na Ukrajinu (prvenstveno u pogledu naglog zaokreta u kampanji SNS ali i zastupljenosti teme), izbori 2023. godine raspisani su u znatno drugačijem kontekstu. Masovna ubistva u Osnovnoj školi „Vladislav Ribnikar“ i Malom Orašju početkom maja 2023. bila su okidač za talas građanskih protesta povodom izostanka adekvatne reakcije državnih institucija, te percepcije visokog nivoa nasilja u društvu. Nakon prvih spontanih šetnji, demonstracije su prerasle u proteste „Srbija protiv nasilja“ koji su u različitom intenzitetu održavali kontinuitet do novembra 2023. i u određenoj meri postavljali agendu na političkoj sceni.

Iako organizovani od strane opozicionih parlamentarnih aktera (SSP, Ne davimo Beograd odnosno Zeleno-levi front, DS, Narodna stranka, Zajedno...), protesti su manifestno zadržavali građanski karakter, sve do raspisivanja izbora u novembru 2023. Ipak, pretežno proevropska struktura organizatora protesta, te odbijanje stranaka desnice da u njima aktivno učestvuje, može da se posmatra i u ključu osnovnih ideoloških podela ojačanih ili potvrđenih određivanjem u odnosu na pitanje rata u Ukrajini. Iako teme poput sankcija ili odnosa sa Rusijom (odnosno Zapadom) nisu bile u fokusu protesta, već su oni primarno definisani rascepom u odnosu na režim (*regime cleavage*), udaljavanje proevropske i desne opozicije rezultat je i dodatno utvrđenih ideoloških pozicija.

Vanredni parlamentarni, pokrajinski i deo lokalnih izbora, uključujući i Beograd održani su 17. decembra 2023. U ovom periodu, EU je razmatrala uvođenje trinaestog paketa sankcija Rusiji (koji će biti usvojen 18.

decembra), što je i tokom kampanje održavalo temu živom, iako u daleko manjem intenzitetu nego u prethodnom izbornom ciklusu. Pitanja povezana sa ratom u Ukrajini tokom kampanje su bila najzastupljenija među populističkim akterima, pre svega SNS i koalicijom Dveri i Zavetnika („Nacionalno okupljanje“), ali i socijalistima. SNS (lista „Srbija ne sme da stane“) je tako svojim biračima slala poruke o očekivanim pritiscima da Srbija uvede sankcije Rusiji, uveravajući ih da do toga neće doći jer ‘narod to ne želi’, ali i da je Srbija suverena država sa retkim luksuzom da odluke donosi samostalno. Paralelno, SNS se i kroz ovu temu obračunavao sa političkim protivnicima, govoreći da opozicija ili nema stav po pitanju sankcija, ili bi ih uvela odmah po dolasku na vlast (čime se istovremeno ukazivalo na uticaj Zapada na deo opozicionih stranaka i podsticalo antizapadno raspoloženje kod naprednjačkih birača). Ipak, za razliku od zaokreta 2022 („Mir. Stabilnost. Vučić.“), ključne teme u kampanji podsećale su na ranije izborne cikluse i odnosile se na razvoj, napredak i postignute rezultate, ostavljajući međunarodna dešavanja u drugom planu.

U skladu sa tezom da se stav o ratu ne zauzima nezavisno od niza drugih stavova, populističke stranke su tokom kampanje pitanje rata komunicirale kroz „ideološki paket“ pitanja uvođenja sankcija, odnosa sa Rusijom odnosno Zapadom, stavom o Kosovu i drugim regionalnim temama. Pojedinci sa liste SNS, poput Aleksandra Šapića ili Aleksandra Vulina, povezivali su neuvođenje sankcija sa prijateljskim odnosima sa „pravoslavnom braćom iz Rusije“, statusom Kosova, ali i Srbima u Republici Srpskoj i Crnoj Gori.

Sličan pristup imalo je i Nacionalno okupljanje, te su Dveri i Zavetnici slali ujednačene poruke o odbijanju saradnje sa bilo kojom političkom opcijom koja bi uvela sankcije Rusiji, sprovela tzv. francusko-nemački plan za Kosovo ili Srbiju vodila u pravcu članstva u NATO-u. U ovom slučaju je posebno zanimljivo pitanje odnosa prema režimu, budući da je koalicija kritikovala „probriselsku vlast i opoziciju“ (Boško Obradović), ali su Zavetnici u epilogu izbora postali otvoreniji za učešće u novoj vladi SNS. Kandidati liste „Mi - glas iz naroda“ izražavali su iste stavove (snažno protiv sankcija) ali u manjoj meri, vodeći kampanju kojom su dominirali populistički i antiestablišment elementi. Ostale stranke desnice manje su insistirale na temi sankcija, ali su svaka iz svoje argumentacije bile jasno protiv te ideje (koalicija NADA nastupajući sa tradicionalističke pozicije, Narodna stranka sa stanovišta političke neutralnosti). Činjenica da desna opozicija, sa izuzetkom Nacionalnog okupljanja, nije u prvi plan stavljala spoljnopolitička pitanja govori i o proceni da za njima nije postojala politička tražnja, te da je značaj određivanja u odnosu na rusku invaziju oslabio u odnosu na izbore 2022. U istom ključu može se tumačiti i slabiji rezultat SPS-a u odnosu na ranije cikluse, budući da se njihova kampanja nije mnogo razlikovala od prethodne, pa je tema sankcija i prijateljskih odnosa sa Rusijom bila prilično prisutna, u kombinaciji sa odbranom interesa Srbije i teritorijalnim integritetom (politikom prema Kosovu).

S druge strane, kampanja liste Srbija protiv nasilja, najznačajnije (jedine značajne) modernističke opcije u izbornoj ponudi, bila je usmerena na teme urušavanja demokratije, korupcije i nasilja, svesno ostavljajući po strani sva pitanja oko kojih stranke i pokreti nemaju konsenzus. Strategija zajedničkog izlaska je za ove aktere podrazumevala i neodredivanije u odnosu na pitanje sankcija, iako kandidati nisu krili da su stavovi unutar koalicije heterogeni. Izborni rezultati pokazaće i da je ovo bila dobra procena, te da je sinergijski efekat ujedinjenja imao daleko veći uticaj na glasače koji nisu „kaznili” stavljanje spoljnopolitičkih pitanja u drugi plan.

Ukoliko opisane kampanje posmatramo u kontekstu dimenzija uticaja rata o kojima govori Štole, vidimo da su (3) ekonomske, političke i kulturne veze sa Rusijom očekivano uticale na stavove vlasti, u meri u kojoj režim uspeva da održi svoju balansirajuću spoljnopolitičku poziciju. Intenziviranje krize na Kosovu tokom predizborne jeseni, te rastuće tenzije između Beograda i Prištine, pojačavale su međunarodne pritiske na vlast u Srbiji da ubrza napredak u dijalogu. Pozitivan stav američkog ambasadora o održanim izborima 2023, uprkos brojnim dokumentovanim neregularnostima (ODIHR, 2024) i protestima koji su usledili, stigao je neposredno nakon odluke Srbije da dozvoli kretanje vozila sa kosovskim tablicama. S druge strane, izjava Ane Brnabić o dostavljanju podataka o mogućim incidentima na postizbornim protestima od strane ruskih bezbednosnih službi potvrdila je nameru režima da nastavi sa politikom balansiranja, kako ka spolja tako i za domaću publiku. Određivanje u odnosu na Rusiju i Zapad tako je u epilogu izbora dobilo i novu dimenziju, budući da je Srbija protiv nasilja, najozbiljniji izazivač vlasti SNS, krenula putem internacionalizacije postizborne krize pozivanjem na uključivanje međunarodne zajednice, pre svega EU i OEBS-a.

Konačno, razumevanje uticaja (4) ideoloških pozicija stranaka i njihovog statusa vlasti, odnosno opozicije, na određivanje prema ratu u Ukrajini vraća nas na osnovne linije podele u Srbiji. Stavovi prema Rusiji i uvođenju sankcija prevazilaze klasičnu podelu na stranke leve i desne (što pokazuje i Štole) i prate liniju ključne podele na tradicionalističke i modernističke snage (podrška sankcijama stiže isključivo iz redova Srbije protiv nasilja i manjih proevropskih opcija). Ista logika važi i kada je reč o razlici između stranaka vlasti i opozicije – jasno je da je međunarodni pritisak usmeren na vladajuće stranke (koje održavaju balansirajuću poziciju), ali je opozicija homogena, sa pozitivnim odnosom prema Rusiji prisutnim na tradicionalističkom polu. Još jedna specifičnost u odnosu na Štole koja, u kontekstu EU, pretpostavlja da opozicija trpi manje međunarodne pritiske te ima više prostora da izrazi podršku Rusiji, leži u činjenici da vlast još uvek nije uvela sankcije Rusiji, kao i da najveća opoziciona grupacija u svom političkom delovanju traži podršku EU.

Zaključna razmatranja

Uticaj rata u Ukrajini na pozicije stranaka u Srbiji se najbolje može razumeti u kombinaciji koncepta tematske podele, usled njene relativne kratkotrajnosti, i strukture osnovnih socijalnih rascepa. Analiza izborne kampanje 2023. godine potvrđuje početnu tezu da se određivanje u odnosu na temu rata nije odvijalo izolovano od ranije utvrđenih stavova stranaka. Pitanja poput uvođenja sankcija Rusiji i budućnosti odnosa sa Rusijom (odnosno Zapadom) nisu otvorila nove, već su se integrisala u postojeće socijalne rascepe. Podrška sankcijama dolazila je od proevropskih snaga, dok su im se tradicionalističke opcije protivile. Štaviše, potonje su ova pitanja spajale sa stavovima o statusu Kosova, pa i odnosa sa Crnom Gorom i Republikom Srpskom, dodatno potvrđujući značaj osnovnih identitetskih tema u političkom životu. Slučaj Srbije je dodatno interesantan jer se nijedna politička opcija nije pomerila sa ranije zauzetih pozicija.

Ako izbornu kampanju 2023. uporedimo sa prethodnim izbornim ciklusom, vidimo da je politički značaj teme vremenom slabio, što delom pokazuju i izborni rezultati partija koje su na njoj insistirale. Čini se da, sa izuzetkom nekih stranaka krajnje desnice i socijalista, nijedna grupacija nije videla korist u insistiranju na pitanju rata u Ukrajini, što je možda i posledica stanja u kojem je politički prostor već zasićen „domaćim“ temama koje imaju spoljnopolitičke izvore. Odluka proevropske opozicije (Srbija protiv nasilja) da taktički skrajne ova pitanja i izbegne rasipanje podrške usred heterogenih stavova unutar koalicije takođe govori u prilog smanjenoj aktuelnosti teme, uprkos njenom potencijalu da ogoli disonancu između stavova vlasti i evropske zajedničke spoljne politike, pa i da „preporučiti“ deo stranaka SPN kao boljeg partnera Zapadu. Ipak, iako je reč o tematskoj i kratkotrajnoj podeli, internacionalizacija decembarških izbora otvara prostor da šira pitanja odnosa prema Rusiji i Zapadu dobiju nove ili snažnije artikulacije u narednom periodu.

The Impact of the War in Ukraine on Political Cleavages in Serbia: The War in Ukraine in the 2022 and 2023 Election Campaigns

Abstract

In this paper, we examine the impact of the war in Ukraine on Serbia's party system during two electoral processes (2022 and 2023), primarily through the lens of political divisions and. Drawing on Deegan Krause's (2007) concept of issue divides, we analyze how the key issues shaping the Serbian political landscape shifted during the war, as well as whether there have been changes to political actors' positions and arguments. It appears that, despite its relevance to Serbia's foreign policy position, the war did not significantly alter party

positions, setting Serbia apart from most European countries. Our findings suggest that this topic further reinforced existing identity-based divisions. Unlike socialist and far-right parties, which addressed Russia's invasion both during the 2022 and 2023 election campaigns, most candidates in the 2023 election sought to minimize its significance, which we explain through ideological and tactical reasons.

Keywords

war in Ukraine, Russia, issue divides, sanctions, elections, Serbia.

Reference

- Albertazzi, Daniele and McDonnell Duncan (2008). "Introduction: The Sceptre and the Spectre", In: Albertazzi, D., McDonnell, D. (eds) *Twenty-First Century Populism*. London: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230592100_1
- Anghel, Veronica and Džankić Jelena, Wartime EU: Consequences of the Russia - Ukraine war on the enlargement process: *Journal of European Integration*, Vol. 45, No. 3 (May 2023), pp. 487-501. DOI: 10.1080/07036337.2023.2190106
- Bakker, Ryan, Liesbet Hooghe, Seth Jolly, Gary Marks, Jonathan Polk, Jan Rovny, Marco Steenbergen, and Milada Anna Vachudova. 2020. "2019 Chapel Hill Candidate Survey." Version 2019.1. Available on chesdata.eu. Chapel Hill, NC: University of North Carolina, Chapel Hill.
- Bruno, Valerio Alfonso and Fazio Federica (2024), Italian Governments and Political Parties Vis-a-Vis the War in Ukraine, U: Mihr, Anja and Pierobon Chiara (eds.), *Polarization, Shifting Borders and Liquid Governance*, pp. 265-283. Cham: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-44584-2>.
- Celi, Giuseppe, Guarascio Dario, Reljic Jelena, Simonazzi Annamaria, Zezza Francesco, The Asymmetric Impact of War: Resilience, Vulnerability and Implications for EU Policy: *Intereconomics*, Vol. 57, No. 3 (May/June 2022), pp. 141-147.
- Čolić, Jovana, Sekuritizacija pandemije tokom predizborne kampanje u Srbiji 2020. godine: *Političke perspektive*, Vol. 12, No. 1 (2022), pp. 83-107. <https://doi.org/10.20901/pp.12.1.04>
- Ivaldi, Gilles and Zankina Emilia (Eds.) (2023). *The Impacts of the Russian Invasion of Ukraine on Right-wing Populism in Europe*. Brussels: European Center for Populism Studies (ECPS). <https://doi.org/10.55271/rp0010>
- Jović, Nikola, Jakšić Ivana i Krstić, Milan, Anksioznost u doba izbora: izborna ponašanje glasača u kontekstu Rusko-Ukrajinskog rata: Srpska politička misao, posebno izdanje 4/2022, (2022), str. 275-305. doi.org/10.22182/spm.specijal42022.13
- Marks, Gary and Wilson Carole, The Past in the Present: A Cleavage Theory of Party Response to European Integration: *British Journal of Political Science*, Vol. 30, No. 3 (July 2000), pp. 433-459.
- ODIHR (2024). Early parliamentary elections 17 December 2023 - ODIHR Election Observation Mission Final Report. Dostupan na: https://www.osce.org/files/f/documents/1/3/563505_0.pdf

- Poletti, Arlo, Europe's Fragile Unity: *Survival*, Vol. 65, No. 1, 2023, pp. 71-80. DOI: 10.1080/00396338.2023.2172854
- Spasojević, Dušan, (2023). „Balancing on a pin: Serbian populists, the European Union and Russia”, U: Ivaldi, Gilles and Zankina, Emilia (eds.) *The Impacts of the Russian Invasion of Ukraine on Right-wing Populism in Europe*. Brussels: European Center for Populism Studies (ECPS). <https://doi.org/10.55271/rp0028>
- Spasojević, Dušan i Stojiljković Zoran (2020). *Između uverenja i interesa*. Beograd: Fabrika knjiga.
- Stolle, Dietlind, Aiding Ukraine in the Russian war: unity or new dividing line among Europeans: *European Political Science* (2023). <https://doi.org/10.1057/s41304-023-00444-7>
- Taggart, Paul (2019). Party-based hard Euroscepticism in the 2019 European Parliament elections, U: N. Bolin, K. Falasca, M. Grusel, & L. Nord (Eds.), *Euroreflections: Leading academics on the European elections 2019 (Demicom Report No. 40)* (pp. 26-27). Mittuniversitetet.